Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω πάρα πολλούς για αυτό το βιβλίο. Η ιδέα για τον τίτλο ανήκει στο Ομότιμο Καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Κωνσταντίνο Αθανασόπουλο με τον οποίο πορευτήκαμε μαζί τα τελευταία πέντε χρόνια. Τον ευχαριστώ για τις ατελείωτες ώρες συζητήσεων γύρω από τα θέματα των διαπραγματεύσεων, καθώς και για τις πατρικές συμβουλές του.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω όλους τους συναδέλφους μου στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, καθώς και το Πανεπιστήμιο Νεάπολις στην Πάφο, για τις συζητήσεις και τις συμβουλές τους. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης Καλυψώ Νικολαΐδη και στον Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Ναπολέων Μαραβέγια, για την ευκαιρία που μου έδωσαν να επιτελέσω έρευνες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης για μεγάλο χρονικό διάστημα. Επίσης, ευχαριστίες οφείλω στον Πρύτανη και αγαπητό μου φίλο Καθηγητή Άγγελο Κότιο, για την ηθική και την επιστημονική του υποστήριξη από την πρώτη ημέρα της γνωριμίας μας. Τέλος, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον άνθρωπο που μου έδωσε την ευκαιρία να αναπτύξω τις ικανότητες μου σε αυτό τον χώρο, χωρίς τον οποίο ένα τέτοιο βιβλίο δεν θα ήταν σε θέση να εκδοθεί, τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Νεάπολις Καθηγητή και φίλο Παντελή Σκλιά. Τις ηθικές αρχές τις οφείλω, πέρα από την οικογένειά μου, στους πρώτους καθηγητές μου ως προπτυχιακός φοιτητής στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου Καθηγητή Θεόδωρο Μαριόλη και Καθηγητή Βασίλειο Κέφη.

Τέλος, ιδιαίτερες ευχαριστίες στους ανθρώπους από τις Εκδόσεις Προπομπός, για τη συμβολή τους και την υπομονή που υπέδειξαν όλο αυτό το διάστημα αναφορικά με την έκδοση του ανά χείρας, αλλά και του επόμενου βιβλίου που ετοιμάζεται να εκδοθεί.

Όλα τα παραπάνω βέβαια δεν θα μπορούσαν να γραφτούν εάν ο Θεός δεν μου έδινε τη δυνατότητα να γνωρίσω ταξιδεύοντας τους ευλογημένους και παράλληλα ιερούς τόπους της Κρήτης, της Δωδεκανήσου και της Κύπρου, τους τόπους καταγωγής μου, οι οποίοι συνδυάζουν μοναδική ιστορία, πολιτιστική και πολιτισμική κληρονομιά και απαράμιλλη ομορφιά και των οποίων η γοητεία με ενέπνευσε να συνεχίσω αυτό τον μοναχικό δρόμο. Πώς θα μπορούσε άραγε ο ανθρώπινος νους να μη σταθεί γοητευμένος μπρος στο απέραντο γαλάζιο αδιαφορώντας για όλα τα άλλα. Και αφού έχεις τη δυνατότητα να χαζεύεις καθημερινά το μπλε φως της Μεσογείου, δεν χρειάζεται να ανησυχείς, παρά μόνο να συνεχίσεις τη σκληρή δουλειά. Εξάλλου, έπειτα από χρόνια το φως ταξιδεύει μαζί σου και σαν θέλημα Θεού βρίσκεται στην τσέπη της καρδιάς σου συνέχεια.

Πρόλογος

Ο εκλεκτός συνάδελφος κ. Γιώργος Μαρής, επιστημονικώς δρων λυσιτελώς και παραγωγικώς, μας προσφέρει σήμερα το ανά χείρας νέο έργο του υπό τον τίτλο*: Ο νομιζόμενος κόσμος της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Ασύμμετρη ισχύς, εθνική κυριαρχία και διαπραγματεύσεις κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Ευρωζώνη*. Το έργο περιλαμβάνει, πλην του προλόγου, αφιέρωση, ευχαριστίες, εισαγωγή, τέσσερα κεφάλαια, επίλογο και βιβλιογραφικές αναφορές.

Σε μια γενική και συνοπτική προσέγγιση του έργου αναφέρονται τα εξής:

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται λεπτομερώς η μεταξύ εθνικής κυριαρχίας και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης υφισταμένη σχέση, η οποία κατ' αυτάς είναι έμπλεως αντιθέτων θέσεων και διαδρομών. Το γε νυν έχον φαίνεται να υπάρχει μεταξύ του διακυβερνητικού και υπερεθνικού πεδίου μια «γκρίζα ζώνη», εντός της οποίας τα θέματα ευρωπαϊκής πολιτικής αποφασίζονται κατά τρόπο ασύμμετρο, στοιχείο το οποίο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο συγγραφεύς δεν αρνείται ότι είναι δυνατό να επέλθουν οποτεδήποτε μεταβολές και αναθεωρήσεις των σχετικών διαδικασιών, αλλά είναι ο πρώτος ο οποίος καταγράφει αυτά τα δεδομένα υπό αυτό το πρίσμα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνονται στοιχεία τα οποία αναφέρονται αναλυτικώς στο τρόπο με τον οποίο, κατά τον συγγραφέα, έχει συγκροτηθεί το ασύμμετρο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Ακόμη, παρουσιάζονται εδώ, εκτός από τις απαρχές της οικονομικής διακυβέρνησης, και οι βασικές αρχές των κυριότερων θεωρητικών προσεγγίσεων της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Τέλος, καταγράφονται τα χαρακτηριστικά στοιχεία του νέου τρό-

που οικονομικής διακυβέρνησης της Ευρωζώνης, ειδικά τη μετά την κρίση εποχή.

Τα διαλαμβανόμενα εντός του τρίτου κεφαλαίου, κατά την εκτίμησή μου, συνιστούν συνεισφορά στο πεδίο της πολιτικής επιστήμης, ως εμπεριέχονταν στις κύριες αρχές του θεωρητικού παραδείγματος της ασύμμετρης ολοκλήρωσης και της ισχύος, μέσω των οποίων, κατά τον συγγραφέα, «κινούνται» τα νήματα στο πλαίσιο λήψης αποφάσεων περί της οικονομικής πολιτικής στην Ευρωζώνη. Η αναγωγή της σχετικής συζήτησης σε θεωρητικό πεδίο, το πλαίσιο των δύο διαστάσεων ασυμμετρίας και ισχύος, καθώς και ο μηχανισμός ανατροφοδότησης δεν αποτελούν απλώς εργαλεία ανάλυσης τρεχόντων δεδομένων, αλλά εξικνούνται και σε επίπεδο καινοτόμων εργαλείων θεωρητικής ανάλυσης μελλοντικών συναφών καταστάσεων.

Το τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνει στοιχεία περί των σχέσεων Γερμανίας και Ελλάδος, σχέσεων χαρακτηριζομένων ευθέως ως προϊόντων ασυμμετρίας ισχύος των δύο κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ως επηρεαζόντων τα αποτελέσματα οποιωνδήποτε διαπραγματεύσεων μεταξύ των.

Το όλο έργο διακρίνεται από τον πλούτο των στοιχείων, την έντιμη κριτική προσέγγιση των υπό διαπραγμάτευση θεμάτων, την αξιοποίηση της διαθέσιμης διεθνούς βιβλιογραφίας και την εν πολλοίς πρωτοτυπία καταγραφών και απόψεων. Κατά την άποψη του υπογράφοντος, το ανά χείρας έργο εμπεριέχει πολύτιμα στοιχεία, αναγκαία όχι μόνο για φοιτητές και τυχόν απλώς ενδιαφερομένων περί το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, αλλά και για όσους διαχειρίζονται με διάφορες ειδικότητες συναφή θέματα.

Αθήναι, Πάφος, Μάιος 2020
Καθηγητής Κωνσταντίνος Αθανασόπουλος
Καθηγητής Νομικής Σχολής και Μεταπτ.
Προγραμμάτων Πανεπιστημίου Νεάπολις
Καθηγητής Προγρ. Σπ. Πανεπ. Αθηνών
Ομότιμος Καθηγητής Παντείου ΠΚΠΕ
Ex.Ch.L.U.L., Bruxelles, Ext.Int.I.I.A.P., Paris,
Δικηγόρος παρ' Α.Π. Σ.τ.Ε., Ελ. Σ., Δικ. Ε.Ε. και Σ.τ. Ευρ.,
Κάτοχος Τιμητ. Διακρ.
LE PRIX EUROPEEN DES 12 ETOILES

Εισαγωγή

Το βιβλίο αυτό περιλαμβάνει τέσσερις ξεχωριστές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια στην προσπάθεια να εξηγήσω τους νόμους κίνησης και τις δυναμικές αλλαγής της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Αποτελεί μέρος των ευρύτερων ακαδημαϊκών αναζητήσεών μου στο αντικείμενο της Πολιτικής Οικονομίας και πιο συγκεκριμένα στα συναφή αντικείμενα της Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Πολιτικής Οικονομίας. Όμως, και είναι κάτι το οποίο θα ήθελα να το τονίσω εξαρχής, αυτό το βιβλίο δεν προσφέρεται για να το ξεφυλλίσουμε απλώς κάτω από μια ομπρέλα θαλάσσης στις καλοκαιρινές μας διακοπές. Δεν έχει κάτι συναρπαστικό για να εντυπωσιάσει. Τα τέσσερα ερευνητικά κείμενα που περιλαμβάνει είναι γραμμένα στη βάση ακαδημαϊκών αρχών και υποθέσεων και ως εκ τούτου ακολουθούν συγκεκριμένα θεωρητικά μονοπάτια και συμπεράσματα. Αυτή η προσπάθεια προσεγγίζει τα θέματα της οικονομικής διακυβέρνησης στην ΕΕ από μία διακυβερνητική κυρίως σκοπιά, με ό,τι και αν αυτό συνεπάγεται.

Οι παρακάτω μελέτες είναι από μόνες τους καινοτόμες και μπορούν να διαβαστούν είτε ως ένα ενιαίο κείμενο είτε αυτόνομα. Αυτό συμβαίνει γιατί στην ουσία τα κεφάλαια του βιβλίου μπορούν να σταθούν ως ανεξάρτητες ολοκληρωμένες ακαδημαϊκές μελέτες. Θεωρώ τον εαυτό μου αρκετά τυχερό εξάλλου που τα τελευταία πέντε χρόνια κατάφερα να πραγματοποιήσω μαζί και με αξιόλογους συναδέλφους μια σειρά από σημαντικές επιστημονικές δημοσιεύσεις [βλ., ανάμεσα σε άλλα, Maris and Sklias (2020)· Maris (2019, 2017)· Sklias and Maris (2016)· Maris and Sklias (2016)· Manoli and Maris (2016); Sklias, Roukanas and Maris (2014)· Sklias and Maris (2013)· (Μαρής 2018)], των οποίων το επιστέγασμα είναι αυτό εδώ το βιβλίο. Επίσης, θέλω να πιστεύω πως, ανάμεσα σε όλες αυτές τις ανούσιες πληροφορίες που κατακλύζουν το μυαλό μας καθημερινά, ίσως θα άξιζαν αυτές οι ιδέες να γίνουν γνωστές σε ένα ευρύτε-

ρο αναγνωστικό κοινό, γιατί τουλάχιστον περιλαμβάνουν αλήθειες. Αλήθειες που πολλές φορές δημιουργούν τεράστια ζητήματα νομιμοποίησης για το πολιτικό σύστημα κάθε κράτους, ειδικά στο πλαίσιο της ΕΕ. Στο πλαίσιο, δηλαδή, που, ενώ επηρεάζει τη ζωή εκατομμυρίων πολιτών στην ευρωπαϊκή ήπειρο, δεν το έχουμε αναλύσει όπως του αξίζει. Το αποτέλεσμα αυτής της ασυνέπειάς μας πλέον το βιώνουμε στην καθημερινότητά μας. Έτσι, αυτό το βιβλίο έρχεται να καλύψει ένα μικρό μέρος αυτού του κενού. Προσπαθεί δηλαδή να γεφυρώσει το χάσμα που υπάρχει ανάμεσα στις πληροφορίες που δέχεται ο καθημερινός ή ακόμα και ο κριτικός αναγνώστης και στις συνέπειες των καθημερινών εξελίξεων στην Ευρωζώνη. Ένα χάσμα που συνεχώς μεγαλώνει και σύντομα θα θέσει ζήτημα αναλφαβητισμού, ευρωπαϊκού αναλφαβητισμού.

Επιπλέον, αυτό το βιβλίο θέλει να λειτουργήσει ως ένας οδηγός έρευνας ο οποίος θα εμπνεύσει όλους τους φοιτητές Πολιτικής Οικονομίας και Πολιτικών Επιστημών, και ειδικότερα τους φοιτητές των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Πολιτικών και Οικονομικών Σπουδών, να ολοκληρώσουν τις ερευνητικές προσπάθειές τους. Κάθε κεφάλαιο αυτού του βιβλίου είναι γραμμένο με συγκεκριμένο τρόπο και παρέχει πολλές ερευνητικές πληροφορίες ικανές να δώσουν το έναυσμα σε όλους να αρχίσουν και να ολοκληρώσουν τις δικές τους αυτόνομες ερευνητικές προσπάθειες. Για αυτό τον λόγο, όλοι οι προπτυχιακοί, μεταπτυχιακοί και οι διδακτορικοί φοιτητές, καθώς και ο κριτικός αναγνώστης ενθαρρύνονται να διαβάσουν όχι μόνο αυτό, αλλά και το επόμενο βιβλίο που πρόκειται να εκδοθεί επίσης από τις Εκδόσεις Προπομπός μέσα στο 2020 και θα έχει τίτλο *Ευρωπαϊκή Πολιτική Οικονομία και Ελλάδα: Θεωρία και Εφαρμογές*. Εξάλλου, το ένα βιβλίο συμπληρώνει το άλλο.

Η κατανόηση των σημερινών εξελίξεων στην Ευρωζώνη, καθώς και οι νέες προκλήσεις που εμφανίζονται καθημερινά καθιστούν αυτή την έρευνα ιδιαίτερα σημαντική. Θα πρέπει να γνωρίσουμε και να γνωρίζουμε τις προτιμήσεις και τις στρατηγικές μας επιλογές, προτού διαπραγματευτούμε στο ευρωπαϊκό πλαίσιο για ένα καλύτερο μέλλον. Έως και σήμερα, δυστυχώς, τις περισσότερες φορές επισκεπτόματε τις Βρυξέλλες για ψώνια και αυτό το γεγονός όχι μόνο έχει επιφέρει σημαντικές υποχωρήσεις των ελληνικών διαπραγμα-

τευτικών θέσεων αλλά έχει οδηγήσει επίσης και σε παταγώδεις αποτυχίες οικονομικής και πολιτικής φύσεως, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο περιφερειακό επίπεδο. Είναι επίσης γεγονός πως πρέπει επιτέλους να αποφασίσουμε να αλλάξουμε. Όσο δύσκολο και αν φαντάζει, θα πρέπει πλέον να περάσουμε από την ομάδα των οφειλετών στην ομάδα των πιστωτών κρατών μελών, για να μπορέσουμε να είμαστε σε θέση να διαπραγματευόμαστε υπό ίσοις όροις. Προς το παρόν, όλες τις τελευταίες δεκαετίες, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, όντας είτε το μαύρο πρόβατο είτε το υπερχρεωμένο πρόβατο, το μόνο που καταφέραμε να πετύχουμε ήταν να διαιωνίζουμε τη μιζέρια μας ρίχνοντας την ευθύνη των καταστροφικών συμπεριφορών μας στην κουλτούρα. Το μόνο που καταφέραμε ήταν να βάλουμε το μέλλον των παιδιών μας μπροστά σε τεράστιους κινδύνους. Και στεκόματε τώρα εμείς, που υπερηφανευόμαστε για τις αρχές και την ηθική των οικογενειών μας, ανίκανοι μπροστά στις εξελίξεις να τα προστατεύσουμε, όντας χρεοκοπημένοι. Πρέπει να καταλάβουμε πως δεν είμαστε κάτι το ξεχωριστό. Είμαστε ακριβώς όπως και οι άλλοι.

Καθεμία από αυτές τις έρευνες περιλαμβάνει και μια ξεχωριστή ιστορία ζωής χρονολογικά, στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, το Τμήμα Ιστορίας, Πολιτικών και Διεθνών Σπουδών του Πανεπιστημίου Νεάπολις, το Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών και Οικονομικών του Πανεπιστημίου Κύπρου, το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών, το Κέντρο Διεθνών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, καθώς και το Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Ως εκ τούτου, οφείλω και τις ανάλογες ευχαριστίες σε μια σειρά από αξιόλογους ακαδημαϊκούς οι οποίοι μου έδειχναν κάθε φορά τον δρόμο.

Περί ενοποιητικής διαδικασίας

Η ΕΕ είναι αδιαμφισβήτητα το σπουδαιότερο συλλογικό επίτευγμα του ανθρώπου. Δημιουργήθηκε μέσα από τις στάχτες του Α΄ και του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, ενός πολέμου που συντάραξε τα θεμέλια της ανθρώπινης ιστορίας, ως απάντηση όλων των κακουχιών και των βασανιστηρίων που υπέστη το ανθρώπινο είδος, το ίδιο το άτομο, ο πολίτης. Για αυτό τον λόγο, άλλωστε, από μιας αρχής, κύριος και πρωταρχικός στόχος τόσο του ενοποιητικού εγχειρήματος όσο και της δημιουργίας αυτού του μοναδικού υπερεθνικού θεσμού ήταν η ειρήνη, η σταθερότητα και η ευημερία των λαών της Ευρώπης.

Για τη δημιουργία του, όμως, όλοι οι πολιτικοί δρώντες θα έπρεπε να συναινέσουν σε κάτι που έως τότε φαινόταν ανέφικτο, σχεδόν επαναστατικό, πέρα από τα όρια της λογικής του ανθρώπινου νου, στη μεταφορά ή μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων κυριαρχίας από το έθνος κράτος σε νέους υπερεθνικούς θεσμούς του, στην ίδια την ΕΕ. Εξάλλου, γεγονός το οποίο δεν θα πρέπει να παραβλέπεται, κατά τον ίδιο τον Haas (1958: 16), έναν από τους κυριότερους θεωρητικούς εκείνης της εποχής, του οποίου τα θεωρητικά σχέδια συνέπεσαν με την ίδια τη δημιουργία της ΕΕ στην πράξη, η ολοκλήρωση ήταν μια εθελοντική διαδικασία κατά την οποία:

> πολιτικοί δρώντες διάφορων διακριτών εθνικών πλαισίων πείθονται να μεταθέσουν τη νομιμοφροσύνη, τις προσδοκίες και τις πολιτικές τους δραστηριότητες προς ένα νέο κέντρο, του οποίου οι θεσμοί διαθέτουν ή απαιτούν δικαιοδοσία επί των προ-υφιστάμενων εθνικών κρατών. Το αποτέλεσμα της διαδικασίας πολιτικής ολοκλήρωσης είναι μια νέα πολιτική κοινότητα, η οποία τίθεται υπεράνω των προϋπαρχουσών πολιτικών κοινοτήτων.

Το γεγονός αυτό, τα σχέδια και οι προτάσεις για την ενοποίηση της Ευρώπης, ήταν και συνεχίζει να είναι μοναδικής εμπνεύσεως γεγονός που δεν είχε να κάνει μόνο με τη δημιουργία και την αποτελε-

σματικότητα της ένωσης, αλλά και με τη ζωή και το μέλλον εκατομμύρια ευρωπαίων πολιτών, καθώς και με την ανάπτυξη των κοινωνιών τους. Ήδη από τον Μεσαίωνα, μεγάλοι θρησκευτικοί ηγέτες και φιλόσοφοι όλων των ιδεολογικών πεποιθήσεων μιλούσαν για αυτό το γεγονός. Για αυτούς τους στοχαστές η ενοποίηση δεν είχε ιδεολογικό χρώμα και τα σχέδιά τους υμνούν ακόμα και σήμερα την ειρήνη. Για αυτό άλλωστε τον λόγο η πραγματοποίησή της μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου ήταν στην ουσία ένα ζωντανό θαύμα το οποίο αναδύθηκε μέσα από τις κακουχίες και για το οποίο έχουν παλέψει έμπρακτα μερικές χιλιάδες διανοητές και μερικά εκατομμύρια ευρωπαίων πολιτών. Η ιδέα της δημιουργίας της ΕΕ φάνταζε από μόνη της αλλά και παράλληλα ήταν και είναι μέχρι σήμερα επαναστατική.

Όπως, όμως, για όλα τα πράγματα σε αυτό τον κόσμο, έτσι και για τη δημιουργία και εξέλιξη της ΕΕ αλλά και της ίδιας της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) –ή αλλιώς της ζώνης των χωρών που συμμετέχουν στο ευρώ (Ευρωζώνη)– χρειαζόταν μια δύναμη ώθησης για τη δημιουργία αλλά και τον μετέπειτα μετασχηματισμό της.[1] Αυτή η δύναμη ή, καλύτερα μάλλον, αυτές οι δυναμικές δεν προέρχονταν ουσιαστικά από ιδεαλιστικές προσεγγίσεις ή από ουτοπικές ιδέες για ειρήνη και ευημερία σε όλο τον κόσμο, ούτε μάλλον από την ίδια την ιστορία ή ακόμα και από τα γεωπολιτικά συμφέροντα, έστω και εάν αυτό εξαρχής μπορεί να φαίνεται περίεργο. Η κύρια ενοποιητική δύναμη ήταν και θα είναι τα οικονομικά συμφέροντα –εμπορικά και τραπεζικά συμφέροντα– των κρατών μελών. Συμφέροντα, όχι προθέσεις ούτε προτιμήσεις. Συμφέροντα εγωιστικά. Γιατί, όπως άλλωστε έχει υποστηριχθεί, κανένας στην ένωση δεν θα ήθελε να θεωρείται «ηλίθιος». Αυτό δεν συνεπάγεται πως οι άλλες ενοποιητικές δυνάμεις δεν θα μπορούσαν να επηρεάσουν την εξέλιξη και τις διαδικασίες μέσα στην Ευρωζώνη, αλλά σημαίνει πως αυτά τα οικονομικά συμφέροντα είναι ακόμα και σή-

1. Σε αυτή την ανάλυση οι όροι ΟΝΕ και Ευρωζώνη χρησιμοποιούνται με την ίδια σημασία. Στις περισσότερες περιπτώσεις βέβαια αναφέρουμε την έννοια της ΟΝΕ όταν θέλουμε να κάνουμε αναφορά στην ένωση που δημιουργήθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, ενώ χρησιμοποιούμε τον όρο Ευρωζώνη όταν θέλουμε να τονίσουμε τα ζητήματα της κρίσης χρέους. Παρ' όλα αυτά, οι δύο όροι είναι ταυτόσημοι.

μερα η ισχυρότερη ενοποιητική δύναμη, η ισχυρότερη ενοποιητική δύναμη μετασχηματισμού και αλλαγής.

Στη βάση όλων των παραπάνω, τα έξι πρώτα ιδρυτικά κράτη μέλη –η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, η Ολλανδία, το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο– υπέγραψαν στις 18 Απριλίου του 1951 τη Συνθήκη για τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), η οποία τέθηκε σε εφαρμογή στις 24 Ιουλίου 1952. Το επαναστατικό σχέδιο της ΕΚΑΧ, πέρα από την κοινή εκμετάλλευση της αγοράς άνθρακα και χάλυβα μέσω της ενιαίας αγοράς, περιλάβανε στην ουσία μια θεσμική αρχή αποτελούμενη από την Ύπατη Αρχή, ένα Ειδικό Συμβούλιο Υπουργών, την Κοινή Συνέλευση και το Δικαστήριο, με υπερεθνικές αρμοδιότητες. Λίγα χρόνια αργότερα, η επιτυχία του κοινού εγχειρήματος οδήγησε στην υπογραφή δύο νέων υπερεθνικών Συνθηκών, τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και τη Συνθήκη για τη Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ), στις 25 Μαρτίου 1957 στη Ρώμη. Με την υπογραφή των δύο Συνθηκών στη Ρώμη είχε ουσιαστικά ολοκληρωθεί η πρώτη φάση της ενοποιητικής διαδικασίας.

Ωστόσο, η διαδικασία δεν περιλάμβανε μόνο θριάμβους αλλά και καταστροφές. Ένα από τα κυριότερα μαθήματα ήταν πως η ενοποιητική διαδικασία δεν θα μπορούσε και δεν μπορούσε να είναι μια διαδικασία απόλυτα συμβατή με το νέο λειτουργικό σχέδιο, όπου η ολοκλήρωση σε έναν λειτουργικό τομέα της οικονομίας θα οδηγούσε την ανάγκη ολοκλήρωσης σε έναν δεύτερο λειτουργικό τομέα της οικονομίας κ.ο.κ.. Ο στρατηγός De Gaulle, περίπου μια δεκαετία αργότερα, ήρθε να υπενθυμίσει τόσο στους θεωρητικούς όσο και στους σχεδιαστές πολιτικής ότι η ενοποιητική διαδικασία ήταν κατά βάση διακυβερνητική. Κρύβονταν πάντα μεγάλα συμφέροντα πίσω από τις αποφάσεις ενοποίησης και σίγουρα η ίδια δεν θα μπορούσε να προχωρεί κάθε φορά αυτόματα και απολιτικοποιημένα. Η κρίση της άδειας καρέκλας, δηλαδή η απουσία της Γαλλίας από το Συμβούλιο των Υπουργών, εξαιτίας της πρότασης του Walter Hallstein το 1965 για τη δημιουργία μιας υπερεθνικής κοινής αγροτικής αγοράς με ανεξάρτητη χρηματοδότηση και έλεγχο, ήταν η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι. Για ένα μεγάλο διάστημα, περάσαμε στην εποχή της ευρω-σκλήρυνσης ή, όπως έχει ονομαστεί αλλιώς, του ευρω-πε-

σιμισμού ή ευρω-απαισιοδοξίας, η οποία άφησε ανεξίτηλα σημάδια πάνω στο ευρωπαϊκό εγχείρημα. Ήταν πλέον δεδομένο, γεγονός που εκφράστηκε από τους ίδιους τους θεωρητικούς της εποχής, ότι αυτή ακριβώς η προσέγγιση του «ποδηλάτου» δεν θα μπορούσε να χαρακτηρίσει όλα τα στάδια και όλες τις στάσεις της ενοποιητικής διαδικασίας. Έτσι, όμως, πάντα θα πορεύεται το ενοποιητικό σχέδιο. Μέσα από αρνήσεις και ήττες, λαβωμένο κάθε φορά, θα βρίσκει πάντα τρόπους να αλλάζει, να μετασχηματίζεται και να προχωρά.

Παράλληλα, η ίδια η διαδικασία –και αυτό δεν θα πρέπει να το παραβλέπουμε σε καμία περίπτωση– έκρυβε ισχυρές ελκτικές δυνάμεις. Η ΕΕ ήταν και εξακολουθεί να είναι το πιο πετυχημένο παράδειγμα περιφερειακής ολοκλήρωσης στον κόσμο. Όλες σχεδόν οι τρίτες χώρες που βρίσκονταν στην ευρωπαϊκή περιφέρεια έλκονταν από τη μοναδική και απαράμιλλη ενοποιητική διάσταση. Σε οικονομικούς όρους, ο Richard Baldwin (1994, 1995) το αποκάλεσε «θεωρία αλυσιδωτής αντίδρασης» [βλ. Baldwin and Wyplosz (2015)]. Η θεωρία αλυσιδωτής αντίδρασης λειτουργούσε ως εξής: Η προτιμησιακή μείωση των εμπορικών φραγμών προκαλούσε νέες πιέσεις προς τις τρίτες χώρες να γίνουν μέλη του εμπορικού μπλοκ, και καθώς το εμπορικό μπλοκ μεγάλωνε, η ίδια η πίεση προς τις τρίτες χώρες να ενταχθούν στο μπλοκ αυξανόταν. Με απλά λόγια, όταν είσαι έξω από το μπλοκ, είσαι σχετικά λιγότερο ανταγωνιστικός από τις επιχειρήσεις των κρατών που είναι μέλη του, και συνεπώς χάνεις μεγάλα μερίδια από την αγορά. Κάπως έτσι ξεκίνησε επανεκκίνηση του ενοποιητικού εγχειρήματος τις επόμενες δεκαετίες. Όταν ο στρατηγός De Gaulle αποσύρθηκε από την Προεδρία της Γαλλικής Δημοκρατίας, οι οικονομικές συνθήκες της εποχής ώθησαν το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Δανία και την Ιρλανδία να γίνουν μέλη της ευρωπαϊκής οικογένειας. Από τότε η ιστορία συνεχιζόταν με ανάμεικτα συναισθήματα. Μεγάλες χαρές διαδέχονταν περιόδους μεγάλης απογοήτευσης και το αντίθετο. Μέχρι το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και την οριστική έξοδο του Ηνωμένου Βασιλείου από τη μεγάλη ευρωπαϊκή οικογένεια.[2]

2. Θα πρέπει να τονίσουμε πως αυτή η έρευνα συνεχίζει να το περιλαμβάνει το Ηνωμένο Βασίλειο, αφού το BREXIT δεν άλλαξε κάτι το ουσιαστικό στην ανάλυσή μας. Οι Βρετανοί –και αυτό είναι καθοριστικό– δεν συμμετέχουν στις διαδικασίες σχεδιασμού πολιτικής και λήψης αποφάσεων της ΕΕ.

Τι είναι και τι δεν είναι αυτό το βιβλίο

Αυτό το βιβλίο:

- Δεν είναι μια εύπεπτη προσπάθεια γραμμένη για να συναρπάσει τους αναγνώστες με δράκους, ήρωες, πολέμους, μυστικά κρατικής ασφάλειας και θεωρίες κατασκοπίας και συνωμοσιών. Έστω και εάν έχει γραφεί με πολύ απλό και κατανοητό τρόπο, μια δική μου υποχρέωση προς όλους τους αναγνώστες περιλαμβάνει υψηλό βαθμό θεωρητικοποίησης, με ό,τι αυτό μπορεί να συνεπάγεται. Εάν θέλετε απλώς να ξεφυλλίσετε ένα βιβλίο για να σας πάρει ο ύπνος, μην το αγοράσετε.
- Δεν σκοπεύει να είναι μια προσπάθεια η οποία θα αναδείξει τον ρόλο των «κακών» πιστωτών ή των «διαβολικών» περιφερειακών ηγεμόνων, όπως τον ρόλο που έπαιξε η Γερμανία, ως η κύρια αιτία των δεινών που αντιμετωπίζουμε στην Ελλάδα και την Ευρωζώνη. Αντιθέτως, προσπαθεί να αναδείξει τα όρια των επιχειρηματολογικών μας προσπαθειών και να αναλύσει τον κάθε δρώντα στη βάση συγκεκριμένων πλαισίων απαραίτητων για τη σύγχρονη ανάλυση των πεπραγμένων. Αυτό το κάνουμε γιατί μόνο έτσι θα είμαστε σε θέση να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα και να διασφαλίσουμε κατά κάποιον τρόπο την ποιότητα των ερευνών μας. Χρειαζόμαστε τη θεωρία γιατί είναι ο φακός μέσα από τον οποίο, όταν διαθλάται το φως, θα βλέπουμε τις αλήθειες. Όπως ακριβώς συμβαίνει όταν φοράμε πολύχρωμα γυαλιά ηλίου.
- Δεν ακολουθεί ιδεολογικά σχήματα ή επαναστατικές θεωρίες και μονοπάτια. Αυτά μπορούν μόνο να τυφλώσουν τους απαίδευτους αναγνώστες, οδηγώντας τους σε μια συνεχή, ανούσια και διαστρεβλωτική επανάληψη των επιχειρημάτων τους. Ακολουθεί μια διεπιστημονική και παράλληλα εκλεκτική σύνθεση, η οποία είναι απαραίτητη στην προσπάθεια που κάνουμε να αναλύσου-

με τη φύση και την ουσία του «τέρατος». Άλλωστε, «τέρας» είναι περίπλοκο και μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει κατανοητό ούτε καν για τι είδος τέρατος πρόκειται. Εάν όμως δεν γνωρίζουμε τι ακριβώς είδος τέρατος θα αναλύσουμε, πώς θα το αναλύσουμε; Μην το ξεχνάτε αυτό.

- Δεν φιλοδοξεί να περιγράψει την απόλυτη αλήθεια. Αυτή εξάλλου είναι μια ουτοπία. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί συγκεκριμένες υποθέσεις οι οποίες περιορίζουν το επίπεδο της ανάλυσής του. Αυτό όμως συμβαίνει κάθε φορά όπως ακριβώς όταν βρισκόμαστε πάνω σε ένα τρένο, το οποίο θα μας οδηγήσει σε συγκεκριμένους προορισμούς, θα ακολουθήσει δηλαδή πιστά τη σιδηροτροχιά.

Παράλληλα, αυτό το βιβλίο:

- Φέρνει τον αναγνώστη λίγο πιο κοντά στις συζητήσεις που διεξάγονται σήμερα στην Ευρωζώνη αναφορικά με το μέλλον της οικονομικής διακυβέρνησης σε θεωρητικό και σε εφαρμοσμένο επίπεδο.
- Προσπαθεί να διερευνήσει στη βάση συγκεκριμένων θεωρητικών πλαισίων τον ρόλο της ασύμμετρης ισχύος, της εθνικής κυριαρχίας και των διαπραγματεύσεων για αλλαγή, ενώ παράλληλα προσπαθεί να αναδείξει σημαντικές πτυχές της διαδικασίας οικονομικής ενοποίησης. Με αυτό τον τρόπο εισάγει τον αναγνώστη σε συγκεκριμένα πλαίσια, βοηθώντας τον να μη χαθεί στο δάσος των πληροφοριών κοιτώντας και αναλύοντας απλώς ένα δέντρο.
- Φιλοδοξεί να σταθεί ως ένα πολύτιμο βοήθημα για τις μελλοντικές γενιές ελλήνων σπουδαστών στα ευρύτερα επιστημονικά αντικείμενα των Πολιτικών Επιστημών, των Διεθνών Σχέσεων, της Πολιτικής Οικονομίας, της Ευρωπαϊκής Πολιτικής και της Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Πολιτικής Οικονομίας. Στις σελίδες του, όλοι μπορούν να βρουν κατά κύριο λόγο κάποιες από τις σπουδαιότερες αναφορές που έχουν γραφτεί στο παγκόσμιο επίπεδο για αυτό το ζήτημα και τις οποίες καλούνται οι φοιτητές μας να γνωρίζουν. Δεν θα πρέπει ποτέ να ξεχνάνε πως η δική μας επιστήμη πέρα και πάνω από όλα είναι η εξιστόρηση μιας ωραίας ιστορίας που βασίζεται σε επιχειρήματα. Τίποτα περισσότερο και

τίποτα λιγότερο. Υπό αυτή την έννοια, εάν τηρήσουμε τις αρχές, όλοι μπορούμε να ολοκληρώσουμε εξαιρετικές ερευνητικές προσπάθειες.

- Φιλοδοξεί να σταθεί ως μια από τις κύριες αναφορές του κριτικού αναγνώστη, ο οποίος ενδιαφέρεται να μάθει τις κύριες αιτίες των πραγμάτων, για να μπορέσει μετέπειτα να αναπτύξει και να διευρύνει ο ίδιος προσωπικά τόσο τις ιδέες όσο και την επιχειρηματολογία του.
- Μπορεί να μελετηθεί είτε ως ένα ενιαίο κείμενο είτε ξεχωριστά κάθε κεφάλαιο, καθώς είναι γραμμένο έτσι ώστε η δομή του να περιλαμβάνει ολοκληρωμένες και αυτόνομες επιστημονικές εργασίες. Ειδικά στην τελευταία περίπτωση, θα βοηθήσει και τους μελετητές των ευρωπαϊκών θεμάτων.

Τα κεφάλαια του βιβλίου

Στο πρώτο κεφάλαιο αρχικά θα διερευνήσουμε τον θεσμό της εθνικής κυριαρχίας και τη σχέση της με τη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Όμως, για να είμαστε σε θέση να εξηγήσουμε το πώς η ίδια η εθνική κυριαρχία μεταλλάσσεται μέσα σε ένα νέο υπερεθνικό περιβάλλον, θα πρέπει πρώτα να γίνουν κατανοητά τόσο η εξέλιξη όσο και το περιεχόμενο της ίδιας της έννοιας στον χρόνο. Όπως θα δούμε, η εθνική κυριαρχία είναι μια έννοια συνυφασμένη με τη δημιουργία των σύγχρονων δυτικών ή/και καπιταλιστικών κρατών και εξελίχθηκε σταδιακά και παράλληλα με τα γεγονότα που καθόρισαν και διαμόρφωσαν το σύγχρονο διεθνές κρατικό σύστημα. Ο θεσμός της εθνικής κυριαρχίας μπορεί να μεταβάλλεται κάθε φορά παίρνοντας συνέχεια νέες μορφές, οι οποίες ανταποκρίνονται στις συνθήκες του εκάστοτε περιβάλλοντος. Υπό αυτή την έννοια, η εθνική κυριαρχία, ενώ από τη μία μεριά είναι το πιο ουσιαστικό στοιχείο για την ύπαρξη του ίδιου του κράτους, είναι παράλληλα μια έννοια φανταστική. Ειδικά, όμως, σε σχέση με τη διαδικασία ολοκλήρωσης, έχει μια ξεκάθαρη για μας σχέση: όσο η ολοκλήρωση προχωρά, τόσο ο θεσμός της εθνικής κυριαρχίας υποτιμάται. Όπως θα δείξουμε, μέσα στον νέο ενιαίο ευρωπαϊκό μα κυρίως στον οικονομικό χώρο της Ευρωζώνης, η έννοια αποεδαφοποιείται, γεγονός που συνεπάγεται μια σειρά από σημαντικά αποτελέσματα τόσο για την εθνική κυριαρχία όσο για τον ρόλο του κράτους, των κρατών μελών, καθώς και το μέλλον της ίδιας της διαδικασίας ολοκλήρωσης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα μελετήσουμε τη δημιουργία του σύγχρονου πλαισίου οικονομικής διακυβέρνησης το οποίο αναδύθηκε σταδιακά από τις συγκρούσεις συμφερόντων των κρατών μελών, αυτό που σήμερα ονομάζουμε Ευρωζώνη. Για αυτό τον λόγο, χρειάζεται πρώτα από όλα να παρουσιάσουμε τα κύρια στοιχεία των θεωρητικών προσεγγίσεων της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Οι θεω-

ρητικές προσεγγίσεις θα μας δώσουν την ευκαιρία να κατανοήσουμε τον ρόλο των εκάστοτε δρώντων, καθώς και τα ίδια τα όρια της ανάλυσής μας. Δεν θα αναφερθούμε στις σύγχρονες θεωρίες ολοκλήρωσης, αλλά κυρίως σε αυτές που στη σύγχρονη βιβλιογραφία ονομάζουμε «Μεγάλες Θεωρίες», δηλαδή, τον νεολειτουργισμό, τον διακυβερνητισμό και τον φιλελεύθερο διακυβερνητισμό, και οι οποίες κάθε φορά ηχούν μέσα μας, κυρίως σε περιόδους κρίσεων. Μετέπειτα, θα παρουσιάσουμε τις συνθήκες δημιουργία των απαρχών της σύγχρονης οικονομικής διακυβέρνησης, η οποία στηρίζεται σε ένα πλαίσιο συμφερόντων και ισχύος και το οποίο γίνεται κάθε φορά ο δούρειος ίππος της ίδιας της διαδικασίας. Τέλος, θα αναφερθούμε στις συνθήκες δημιουργίας της σύγχρονης οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρωζώνη, αλλά και κυρίως στον ρόλο που έπαιξαν στη διαμόρφωσή του η Γαλλία και η Γερμανία. Οι δυνάμεις της Γαλλίας και της Γερμανίας παίζουν καθοριστικό ρόλο στην πορεία και την εξέλιξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης κάθε φορά.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε το θεωρητικό πλαίσιο της ασύμμετρης ολοκλήρωσης, με την οποία εισάγουμε στη συζήτηση μας τον ρόλο που παίζει η ασύμμετρη ισχύς μέσα στην Ευρωζώνη και τον τρόπο με τον οποίο καθορίζει τις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών. Αυτού του είδους η θεωρητικοποίηση θα μας βοηθήσει να αποτινάξουμε τα διάφορα απατηλά όνειρα περί ισότητας. Στην πραγματικότητα, αυτή η ίδια η έννοια της ισότητας συμπεριφέρεται όπως ακριβώς και η έννοια της εθνικής κυριαρχίας. Η ισότητα των κρατών μελών μέσα στην Ευρωζώνη συνεπάγεται μια σειρά από συμπεριφορές που χαρακτηρίζονται από δυναμικές ασύμμετρες σχέσεις εξουσίας και ισχύος. Μάλιστα, μέσα στην Ευρωζώνη, φαίνεται να υπάρχει ένας συγκεκριμένος μηχανισμός ανατροφοδότησης, μέσω του οποίου η κυριαρχία των ισχυρών κρατών μελών αναπαράγεται από τον τρόπο και τις διαδικασίες που προτείνει η σύγχρονη πολιτική σήμερα στην ΕΕ. Η αναπαραγωγή και η διάδραση της ασύμμετρης ισχύος παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του συστήματος διακυβέρνησης και στη λήψη αποφάσεων. Επιπλέον, μέσω της διαδικασίας οικονομικής ολοκλήρωσης, έχουν δημιουργηθεί κατάλληλες δυναμικές για τη διάδοση και την αναπαραγωγή όχι μόνο συγκεκριμένων προτύπων αλλαγής, αλλά και της ίδιας της

ασύμμετρης ισχύος. Η περίοδος μετά την κρίση υπογραμμίζει τη σημασία της ασύμμετρης ισχύος, καθώς οι συγκεκριμένες προτάσεις αλλαγής που έχουν επιλεγεί για την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους της Ευρωζώνης έχουν προωθηθεί από τα πιο ισχυρά κράτη μέλη, στη βάση συγκεκριμένων προσδοκιών και συμφερόντων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα αξιολογήσουμε με βάση το παραπάνω πλαίσιο την περιπτωσιολογική μελέτη Ελλάδας-Γερμανίας μέσα στην Ευρωζώνη. Το κεφάλαιο αυτό στοχεύει να αξιολογήσει τις προτιμήσεις και τις στρατηγικές της Ελλάδας σε σχέση με τη Γερμανία μέσα στην Ευρωζώνη κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Μέσα στο ασύμμετρο περιβάλλον της Ευρωζώνης, προκειμένου να γίνει κατανοητός ο ρόλος που μπορεί να παίξει ένα μικρό αλλά και παράλληλα υπερχρεωμένο κράτος μέλος (Ελλάδα), στη συζήτηση περί δημοσιονομικής πειθαρχίας, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε τα ακόλουθα ερωτήματα: Ποιες ήταν οι προτιμήσεις της Ελλάδας; Πώς συγκρούονταν με τις προτιμήσεις της Γερμανίας; Μπορούμε να παρατηρήσουμε οποιαδήποτε σύγκλιση; Πώς επηρεάζονται οι ελληνικές προτιμήσεις από τη Γερμανία; Ποιο είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας;

Στον επίλογο αυτού του βιβλίου θα είμαστε σε θέση να αποκρυσταλλώσουμε τα κύρια αποτελέσματα των θεωρητικών μας αναζητήσεων, τα οποία ελπίζουμε να έχουν ενδιαφέρον για όλους και να συνεισφέρουμε με αυτό τον τρόπο στις συζητήσεις που διεξάγονται και θα διεξάγονται τις επόμενες δεκαετίες αναφορικά με το μέλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τους νέους τους τρόπους οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρωζώνη. Η εξεύρεση των δυνάμεων αλλαγής, καθώς και των νόμων κίνησης του ευρωπαϊκού οικοδομήματος σίγουρα δεν μπορεί να σταματήσει εδώ. Τουλάχιστον, ευελπιστώ πως αυτό το βιβλίο θα αποτελέσει μια μικρή συνεισφορά προς αυτή τη κατεύθυνση.